

Financieel Crisisplan

Inleiding

De doelstelling van het Pensioenfonds is het realiseren van een waardevast pensioen voor zijn deelnemers tegen een acceptabele premie en tegen een acceptabel risico, en rekening houdend met de maatschappelijke impact. Deze langetermijndoelstelling is de belangrijkste doelstelling van het Pensioenfonds. Realisatie van deze doelstelling vereist dat het Pensioenfonds tijdig bij kan sturen.

Daarnaast heeft het Bestuur de wettelijke taak om zorg te dragen voor een evenwichtige belangenafweging met betrekking tot (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Beide doelstellingen stellen eisen aan de hoogte van de dekkingsgraad.

Het is enerzijds aan het Bestuur om kritische grenzen vast te stellen met betrekking tot de beleidsdekkingsgraad. Dit vindt jaarlijks plaats bij de vaststelling van het Risicokader. Hierbij spelen zowel de financiële positie van het Pensioenfonds en de risicobereidheid van de deelnemers en pensioengerechtigden een rol.

Anderzijds stelt ook de wetgever eisen aan de hoogte van de beleidsdekkingsgraad en de maximale termijn die een pensioenfonds heeft om uit een situatie van dekkingstekort en reservetekort te komen.

In dit crisisplan wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende crisissituaties:

- A. een crisissituatie die voortkomt uit het niet tijdig kunnen herstellen van een dekkingstekort of reservetekort met gebruikmaking van de vastgestelde premie- en toeslaginstrumenten (beschreven in onderdeel A. Herstelplan Dekkingstekort en Reservetekort) en
- B. een acute crisissituatie die voortkomt uit grote negatieve uitslagen op de financiële markten dan wel een daling van de dekkingsgraad beneden het kritisch niveau zoals vastgelegd in het risicokader (beschreven in onderdeel B. Plan voor acute crisissituatie).

In dit plan zal expliciet worden aangegeven welke ontwikkelingen een acute crisisdreiging in zich herbergen en waarop het crisisplan van toepassing is. Ontwikkelingen op financiële markten waarbij geen sprake is van een acute crisisdreiging vereisen een andere aanpak.

Eind 2020 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid tijdelijke maatregelen afgekondigd als aanvulling op het huidige FTK en maatregelen die vanaf 2023 gelden in de transitiefase naar het nieuwe FTK. In dit crisisplan zijn deze aanvullende maatregelen opgenomen.

Bij het nemen van maatregelen speelt het afwegen van belangen een belangrijke rol. In dit crisisplan is een kader opgenomen die wordt gehanteerd bij de belangenafweging.

1 Herstelplan dekkingstekort en reservetekort

1.1 Definitie crisissituatie

Er is sprake van een crisissituatie als het fonds, binnen de wettelijke termijn, met gebruikmaking van de vastgestelde premie- en toeslaginstrumenten, niet over het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) en/of over vereist eigen vermogen (VEV) beschikt. Er is sprake van een reservetekort als de buffer lager is dan het VEV en er is sprake van een dekkingstekort als het buffer lager is dan het MVEV.

1.2 Belangrijke dekkingsgraden

Het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) geeft de minimaal benodigde buffer weer die een pensioenfonds dient aan te houden. Als het fonds niet over deze buffer beschikt, is er sprake van een dekkingstekort. De kritische dekkingsgraad voor de MVEV voor het fonds is ca. 104,1% van de verplichtingen. Het fonds heeft dan te weinig vermogen om de pensioenen ‘in de toekomst’ uit te kunnen betalen. Indien de beleidsdekkingsgraad gedurende 5 opeenvolgende jaren onafgebroken lager is dan het MVEV, moet het pensioenfonds met maatregelen komen om het vereist eigen vermogen aan te vullen. De meetpunten voor de MVEV-grens zijn per einde van een jaar.

Concreet betekent dit het volgende:

- Als per einde van een jaar de beleidsdekkingsgraad onder de MVEV-grens komt, dan verkeert het fonds in ‘dekkingstekort’. Indien vervolgens vijf achtereenvolgende jaren (is zes meetmomenten) de beleidsdekkingsgraad onafgebroken onder de MVEV-grens blijft (gemeten per einde van elk jaar), dan moeten er binnen zes maanden zodanige maatregelen genomen worden dat de actuele dekkingsgraad weer minimaal op het niveau van de MVEV-grens komt.
- Indien de beleidsdekkingsgraad op enig moment per einde jaar weer boven de MVEV-grens komt, dan is het fonds uit ‘dekkingstekort’ en vervalt de vijfjaarsperiode.

Naast het minimaal vereist eigen vermogen dient het fonds ook over voldoende buffers te beschikken om toekomstige schokken op te kunnen vangen. Het fonds verkeert in ‘reservetekort’ als hij niet over het vereist eigen vermogen (VEV) beschikt. Het vereist eigen vermogen is het vermogen dat nodig is om ervoor te zorgen dat met een betrouwbaarheid van 97,5% de dekkingsgraad niet onder de 100% terecht komt over een periode van een jaar. De hoogte van het VEV verschilt per pensioenfonds en hangt af van de financiële risico's van een pensioenfonds. Hoe groter de financiële risico's zijn die een pensioenfonds neemt, hoe hoger de vereiste buffer moet zijn. De inrichting van de beleggingsportefeuille heeft hier grote invloed op. Hoe meer er bijvoorbeeld in aandelen (een risicovolle beleggingscategorie) wordt belegd, hoe hoger de buffer en daarmee de vereiste dekkingsgraad moet zijn.

De kritische dekkingsgraad voor de VEV-grens is de dekkingsgraad waaronder het fonds niet meer kan aantonen om binnen de herstelperiode van maximaal 10 jaar te kunnen herstellen naar de grens van het vereist eigen vermogen. Indien uit de berekening blijkt dat de beleidsdekkingsgraad lager is dan de kritische VEV-dekkingsgraad, kan het fonds dit herstel niet aantonen en dient het maatregelen te nemen.

Ultimo 2019 wordt de kritische actuele dekkingsgraad voor het behalen van het VEV op grond van de nieuwe door de Commissie Parameters vastgestelde verwachte rendementen door het fonds gesteld op 92,8%.

Concreet betekent dit het volgende:

- Als per einde van een kwartaal de beleidsdekkingsgraad onder de VEV-grens komt, dan verkeert het fonds in ‘reservetekort’. Het fonds meldt dit binnen drie maanden aan De Nederlandsche Bank (DNB) en stelt jaarlijks een herstelplan op waaruit moet blijken dat het fonds binnen een termijn van 10 jaar de VEV-grens weer kan behalen. In dit herstelplan wordt gebruik gemaakt van een standaard set met economische scenario’s waar de benodigde stijging van de dekkingsgraad uit moet blijken.
- Indien uit het herstelplan blijkt dat herstel binnen 10 jaar niet mogelijk is, dan moeten er maatregelen worden getroffen die ertoe leiden dat de actuele dekkingsgraad weer op het niveau van de VEV-grens komt.

1.3 Aanvullende bepalingen tot aan de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel

In de voorgaande paragraaf zijn de kritische grenzen beschreven volgens uit de huidige pensioenwet. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft eind 2020 besloten om een aantal aanvullende maatregelen door te voeren:

Maatregelen in 2021 en 2022:

- Voor de berekeningen in het herstelplan geldt een termijn van 12 jaar i.p.v. 10 jaar.
- De (actuele) dekkingsgraad per 31-12-2022 moet minimaal 90% zijn.

De kritische dekkingsgraad komt door deze maatregel onder de 90% te liggen. De twee maatregelen samen betekenen hierdoor dat per 31-12-2022 de actuele dekkingsgraad van ons fonds minimaal 90% moet zijn.

Maatregelen vanaf 2023:

Vanaf het ingaan van de nieuwe pensioenwet (planning 1-1-2023) tot aan de overgang naar het nieuwe stelsel (uiterlijk 1-1-2027) geldt een transitie-FTK. Voor fondsen die, samen met de sociale partners, hebben besloten om over te gaan naar het nieuwe FTK gelden de volgende regels:

- Op het moment van overgang naar het nieuwe FTK dient de (actuele) dekkingsgraad minimaal 95% te zijn.
- Indien het fonds gebruik gaat maken van het transitie-FTK, dient het jaarlijks vast te stellen of deze grens haalbaar is middels een overbruggingsplan. Het eerste overbruggingsplan dient in 2023 te worden opgesteld. Hieruit volgt een minimale dekkingsgraad waarbij de 95%-grens bereikt kan worden. Indien de hierbij passende ‘minimale dekkingsgraad’ niet behaald wordt, dienen de pensioenaanspraken en -uitkeringen zodanig te worden verlaagd dat deze minimale dekkingsgraad wordt bereikt. Deze verlaging mag niet over meerdere jaren worden gespreid en de verlaging dient plaats te vinden in 2023.
- Indien uit nieuwe overbruggingsplannen na 2023 opnieuw blijkt dat de dan geldende minimale dekkingsgraad niet wordt bereikt, moeten de pensioenaanspraken en -uitkeringen (verder) worden verlaagd. Deze verlaging mag evenredig over de resterende jaren tot aan de overgang worden gespreid. De eerste verlaging dient plaats te vinden in het jaar waarin het overbruggingsplan is opgesteld.

Naast deze maatregelen geldt dat vanaf 2021 de nieuwe UFR in vier jaarlijkse stappen wordt ingevoerd. Voor ons fonds betekent de eerste stap een verhoging van de verplichtingen op 1-1-2021 van 1,2%. Op 1-1-2024 bedraagt de totale verhoging ca. 5,2% ten opzichte van eind 2020.

1.4 Ter beschikking staande maatregelen

De maatregelen die ter beschikking staan om de actuele dekkingsgraad weer op met MVEV- of VEV-niveau te brengen zijn:

1. *Bijstorting door werkgevers.* Er is in de uitvoeringsovereenkomst geen extra bijstorting door de werkgever voorzien.
2. *Beperken of niet toekennen van toeslagen.* Er wordt enkel een toeslag toegekend indien de toeslag voldoet aan het wettelijke vereiste van toekomstbestendigheid als bedoeld in het Besluit FTK. Dit betekent dat in 2022 een (gedeeltelijke) toeslag verleend kan worden bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% per eind 2021. Vanaf 2023 is het transitie-FTK van toepassing. Fondsen die in 2022 besluiten om in te varen kunnen in 2022 – nadat de nieuwe pensioenwet is goedgekeurd – met terugwerkende kracht tot 1-1-2022 de pensioenen verhogen volgens de regels van het transitie-FTK. Dit betekent dat er eerder volledig kan worden geïndexeerd.
3. *Verhogen van de premie en/of verlagen van de opbouw.* Het huidige pensioenreglement kent een premiedekkingsgraadstaffel. Deze voorziet erin dat er een opslag op de premie gehanteerd wordt indien de beleidsdekkingsgraad per eind september van het voorgaande jaar lager is dan 104,1% en de premiedekkingsgraad op dat moment lager is dan de minimale waarde uit de staffel. De sociale partners bepalen of deze opslag leidt tot een hogere totale premie c.q. een lagere pensioenopbouw.
4. *Verlagen van pensioenaanspraken en -uitkeringen.* Deze ultieme remedie is voorzien in art. 18.1.c. van het pensioenreglement. In dit artikel is vastgelegd dat verworven pensioenaanspraken en ingegane pensioenuitkeringen kunnen worden verminderd indien de financiële toestand van het fonds daartoe aanleiding geeft. Hiervan is sprake indien het fonds te lang in een situatie van dekkingstekort verkeert en wanneer het fonds niet in staat is om een reservetekort binnen een termijn van 12 jaar op te heffen.
Tijdens de transitie-FTK (vanaf 2023) geldt dat de pensioenen verlaagd moeten worden indien uit het overbruggingsplan blijkt dat de actuele dekkingsgraad niet voldoende is om de richtdekkingsgraad te bereiken. De richtdekkingsgraad is de dekkingsgraad waarvoor geldt dat bij invaren alle deelnemers minimaal dezelfde pensioenaanspraak behouden.
Het verlagen van de pensioenaanspraken is niet van toepassing op de spaarkapitalen van de premieregelingen (TOP-, Extra- en Netto-pensioen) en de reeds ingegane TOP-pensioen¹.

1.5 Inzetbaarheid maatregelen

De maatregelen 1, 2 en 4 zijn direct inzetbaar en er worden ook geen belemmeringen voorzien om alle genoemde maatregelen, inclusief de velagingsmaatregel, in te zetten. De derde maatregel – het verhogen van de premie of het verlagen van de pensioenopbouw – wordt ingezet indien niet wordt voldaan aan de minimumwaarden van de premiedekkingsgraadstaffel. De volgorde van besluitvorming over de ter beschikking staande maatregelen ligt vast in de ABTN van het fonds.

1.6 Effect van de maatregelen

Het effect van de maatregelen die ter beschikking staan, is als volgt:

¹ Het ingegane TOP-pensioen betreft een korte periode en wordt ingekocht tegen actuele actuariële grondslagen. Het TOP-pensioen wordt niet geïndexeerd en verlaagd gedurende de uitbetalingsperiode.

- **Beperken of niet toekennen van toeslagen.** Toeslagen kunnen enkel worden toegekend indien de toeslag voldoet aan het wettelijke vereiste van toekomstbestendigheid als bedoeld in het Besluit FTK. Het niet toekennen van een toeslag werkt vrijwel één op één door in de dekkingsgraad. Bijvoorbeeld: het niet toekennen van 1% toeslag zorgt na een jaar voor een verbetering van de beleidsdekkingsgraad met circa 1% ten opzichte van het volledig toekennen van de toeslag.
- **Verhogen van de premie.** Het effect kan in diverse eenheden worden uitgedrukt:
 - Effect op de dekkingsgraad: Een verhoging van de premie met 1%-punt heeft tot gevolg dat de dekkingsgraad jaarlijks met bijna 0,08%-punt stijgt (omgekeerd; de premie moet met bijna 13%-punt worden verhoogd om de dekkingsgraad in één jaar met 1%-punt te laten stijgen).
 - Effect op de premiedekkingsgraad: Deze relatie is vrijwel één-op-één; een verhoging van de premie met 10%, betekent ca. 10% hogere premiedekkingsgraad.
- **Verlaging van de opbouw.** Een verlaging van de opbouw werkt direct door in de hoogte van het pensioen. Het effect kan in diverse eenheden worden uitgedrukt:
 - Effect op de dekkingsgraad: Een verlaging van de opbouw (bij een gelijkblijvende absolute premie) betekent dat er relatief meer premie binnenkomt. 0,10%-punt minder opbouw (van 1,50% naar 1,40%) betekent dat er relatief ruim € 4 mln. meer premie wordt betaald. Dit heeft een effect op de dekkingsgraad van ca. 0,1%-punt in één jaar.
 - Effect op de premiedekkingsgraad: Het effect van een verlaging van de pensioenopbouw is vergelijkbaar met het effect van een premieverhoging. Een verlaging van het opbouwpercentage met 0,10%-punt (van 1,50% naar 1,40%) betekent een stijging van de premiedekkingsgraad van ca. 7%.
- **Verlaging van pensioenaanspraken en -uitkeringen.** Door het verlagen van de opgebouwde aanspraken dalen de pensioenverplichtingen en stijgt de actuele dekkingsgraad. Het effect van verlagen werkt ook hier vrijwel één op één door in de dekkingsgraad.

Verlaging van de pensioenaanspraken is verreweg de meest krachtige maatregel die het fonds ter beschikking heeft.

Verlaging van de pensioenaanspraken en -uitkeringen is aan de orde indien de actuele dekkingsgraad per eind 2021 lager is dan 90%. Vanaf 2023 is een verlaging aan de orde indien uit het overbruggingsplan blijkt dat een dekkingsgraad van 95% niet haalbaar is op het moment van overgang naar het nieuwe stelsel.

- *Beperken of niet toekennen van toeslagen.* Toeslagen kunnen enkel worden toegekend indien de toeslag voldoet aan het wettelijke vereiste van toekomstbestendigheid als bedoeld in het Besluit FTK. Het niet toekennen van een toeslag werkt vrijwel één op één door in de dekkingsgraad. Bijvoorbeeld: het niet toekennen van 1% toeslag zorgt na een jaar voor een verbetering van de beleidsdekkingsgraad met circa 1% ten opzichte van het volledig toekennen van de toeslag.
- *Verhogen van de premie.* Het effect kan in diverse eenheden worden uitgedrukt:
 - Effect op de dekkingsgraad: Een verhoging van de premie met 1%-punt heeft tot gevolg dat de dekkingsgraad jaarlijks met bijna 0,08%-punt stijgt (omgekeerd; de premie moet met bijna 13%-punt worden verhoogd om de dekkingsgraad in één jaar met 1%-punt te laten stijgen).
 - Effect op de premiedekkingsgraad: Deze relatie is vrijwel één-op-één; een verhoging van de premie met 10%, betekent ca. 10% hogere premiedekkingsgraad.

- *Verlaging van de opbouw.* Het effect kan in diverse eenheden worden uitgedrukt:
 - Een verlaging van de opbouw werkt direct door in de hoogte van het pensioen.
 - Effect op de dekkingsgraad: Een verlaging van de opbouw (bij een gelijkblijvende absolute premie) betekent dat er relatief meer premie binnenkomt. 0,10%-punt minder opbouw (van 1,50% naar 1,40%) betekent dat er relatief ruim € 4 mln. meer premie wordt betaald. Dit heeft een effect op de dekkingsgraad van ca. 0,1%-punt in één jaar.
- *Effect op de premiedekkingsgraad.* Het effect van een verlaging van de pensioenopbouw is vergelijkbaar met het effect van een premieverhoging. Een verlaging van het opbouwpercentage met 0,10%-punt (van 1,46% naar 1,36%) betekent een stijging van de premiedekkingsgraad van ca. 7,3%.
- *Verlaging van pensioenaanspraken en -uitkeringen.* Door het verlagen van de opgebouwde aanspraken dalen de pensioenverplichtingen en stijgt de actuele dekkingsgraad. Het effect van verlagen werkt ook hier vrijwel één op één door in de dekkingsgraad.

Verlaging van de pensioenaanspraken is verreweg de meest krachtige maatregel die het fonds ter beschikking heeft.

Verlaging van de pensioenaanspraken en -uitkeringen is aan de orde indien de actuele dekkingsgraad per eind 2021 lager is dan 90%. Vanaf 2022 is een verlaging aan de orde indien uit het overbruggingsplan blijkt dat een dekkingsgraad van 95% niet haalbaar is op het moment van overgang naar het nieuwe stelsel.

1.7 Belangenafweging

Bij het inzetten van maatregelen tijdens een crisissituatie worden de gevolgen voor de bij het fonds betrokken (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers beoordeeld.

Tabel 1 geeft een globaal overzicht van de effecten van de maatregelen voor de betrokken stakeholders.

Bij het inzetten van maatregelen beoordeelt het Bestuur de mate waarin de pensioen-producten (ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen) de stakeholders raken.

Hierbij wordt gekeken naar:

- *Effectiviteit.* De maatregel dient een substantieel effect te hebben, bijvoorbeeld op het herstel van de beleidsdekkingsgraad.
- *Proportionaliteit.* De herstelkracht van de verschillende maatregelen moet opwegen tegen de impact hiervan op de verschillende doelgroepen.
- *Solidariteit.* De bijdragen van de diverse doelgroepen op grond van de maatregelen moeten onderling in evenwicht zijn. Een evenwichtige verdeling van lasten betekent o.a. dat een maatregel niet alleen op zichzelf wordt beoordeeld maar ook in samenhang met andere (eerder) genomen maatregelen.
- *Continuïteit.* De maatregelen dienen gerechtvaardigd te zijn tegen de achtergrond van het nieuwe pensioencontract.
- *Uitlegbaarheid & uitvoerbaarheid.* De maatregelen moeten goed communiceerbaar zijn en in te passen zijn in de systemen van AZL.

Tabel 1. Potentieel effect van de maatregelen

maatregel	Actieven		Gewezen deelnemers	Pensioen-gerechtigden	Werkgevers
	jong	oud			
1. Niet (volledig) indexeren	(-)	(--)	(---)	---	(-)
2. Verlagen van aanspraken	(-)	(---)	(----)	----	(-)
2a. Spreiden van een verlaging	(-)	(-)	0	+	0
3. Verhogen premie	----	----	(+)	(+)	----
4. Verlagen opbouw	(----)	(----)	(+)	(+)	-

Bovenstaande symbolen hebben de volgende betekenis:

- ‘-’ betekent negatief effect dat direct wordt gevoeld. ‘(-)’ betekent negatief effect dat op termijn wordt gevoeld. ‘+’ betekent positief effect.
- Hoe meer minnen of plussen hoe sterker het effect (maximaal vier). Het betreft een globale inschatting.
- De effecten hebben uitsluitend betrekking op het effect op het TNO-pensioen. Voor veel deelnemers geldt dat zij ook elders een pensioen kunnen hebben opgebouwd of kunnen gaan opbouwen. Daarnaast geldt dat er ook een AOW wordt uitgekeerd, die doorgaans wordt geïndexeerd, waardoor het effect op het uiteindelijke te ontvangen pensioen minder groot kan zijn (afhankelijk van de verhouding tussen AOW en pensioen).

Toelichting bij Tabel 1.

Ad. 1: *Niet (volledig) indexeren*

Het niet of het niet-volledig indexeren betekent dat de koopkracht van de pensioengerechtigden direct wordt beperkt. De opgebouwde pensioenaanspraken van de actieven worden weliswaar met hetzelfde percentage niet (volledig) geïndexeerd, maar het effect op de koopkracht treedt pas op, op het moment dat het pensioen wordt uitgekeerd. Ook geldt dat hoe jonger de actieve deelnemer, hoe groter het herstelvermogen is (nieuw op te bouwen pensioen is op basis van 100% van een wel geïndexeerd pensioengevend inkomen en de kans op inhaalindexatie is groter dan bij ouderen). De werkgever heeft geen direct negatief financieel effect van het niet indexeren. Er treedt echter op termijn een mogelijk nadelig effect op omdat het pensioen als ‘arbeidsvoorwaarde’ slechter wordt dan bij (met name commerciële) concurrenten op de arbeidsmarkt.

Ad 2: *Verlagen van aanspraken*

Verlagen van aanspraken heeft financieel hetzelfde effect als niet (volledig) indexeren. Echter, het psychologisch effect (‘loss aversion’) van verlagen van de aanspraken is veel groter dan het niet (volledig) indexeren.

Ad 2a: *Spreiden van een verlaging*

Het spreiden is positief voor pensioengerechtigden omdat er dan een geleidelijke gewenning aan een lager pensioen optreedt. Bovendien kan het spreiden tijdens de transitie-FTK ertoe leiden dat de pensioenen minder verlaagd hoeven te worden als een jaar later uit het overbruggingsplan blijkt dat de minimale grens van 95% haalbaar is.

Voor de werkgevers en de gewezen deelnemers heeft het spreiden een beperkt negatief effect omdat tijdens de spreidingsperiode er meer pensioen wordt uitgekeerd waardoor het fonds

minder snel herstelt. Het spreiden van een verlaging voegt complexiteit toe aan pensioen-administratie. Bovendien is spreiden over een periode langer dan de periode tot de overgang naar het nieuwe pensioencontract niet toegestaan binnen het transitie-FTK.

Ad 3: Verhogen van de premie

Verhogen van de premie wordt direct gevoeld door de actieve deelnemers en de werkgever. Door de hogere premiedekkingsgraad wordt een kleiner deel van de opbouw uit vermogen gefinancierd.

In vergelijking met andere instrumenten draagt premie relatief weinig bij aan het herstelvermogen van het fonds.

Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden hebben op termijn een beperkt voordeel bij een hogere premie omdat de hogere premiedekkingsgraad de kans op verlagen van het pensioen iets verlaagt en de kans op toeslagverlening iets verhoogt.

Ad 4: Verlagen van de opbouw

Verlagen van de opbouw heeft geen direct gevolg voor de actieven omdat deze maatregel de koopkracht niet direct beïnvloedt. Op termijn leidt een verlaging echter tot een (aanzienlijk) lagere pensioenaanspraak. Voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden leidt een verlaging van de opbouw op termijn tot een iets hoger pensioen of een beperkte omvang van een mogelijke verlaging van het pensioen. Voor de werkgever is het verlagen van de opbouw op termijn nadelig omdat daarmee de arbeidsvoorwaarden minder aantrekkelijk worden t.o.v. concurrenten op de arbeidsmarkt.

1.8 Communicatie

- Het fonds wijst in zijn reguliere publicaties regelmatig op de mogelijkheid van een crisissituatie c.q. verlaging van de aanspraken. Tenminste eenmaal per jaar communiceert het fonds de inhoud van het vastgestelde crisisplan en hoe een eventuele korting naar verwachting doorgevoerd gaat worden.
- Het fonds kent een vastgesteld communicatieplan voor crisissituaties, dat bij het nemen van het bestuursbesluit tot (het aankondigen van) een verlaging van de aanspraken in werking treedt. Het plan beschrijft stapsgewijs hoe het fonds belanghebbenden informeert. Er is een draaiboek opgesteld waarbij per maatregel en per fase wordt beschreven wie wordt geïnformeerd (OR, VO, RvB TNO, aangesloten werkgevers, (gewezen) deelnemers/ pensioengerechtigden en RvT).

1.9 Besluitvorming

- Om verrassingen uit te sluiten, ontvangt het Bestuur wekelijks informatie over de stand van de actuele dekkingsgraad. Over de stand van de beleidsdekkingsgraad wordt maandelijks gerapporteerd.
- Het signaleren van de crisissituatie gebeurt in de reguliere rapportage van het herstelplan op gegeven peildata over de actuele stand van zaken.
- Het Jaarplan en de Jaaragenda van het fonds voorzien in vaste agendering van de reguliere rapportage van het herstelplan en daarmee een eventuele crisissituatie op de bestuursvergadering.

- Het bureau en de commissies (ARC, CPB en BAC) bereiden het te nemen bestuursbesluit voor.

1.10 Jaarlijkse toetsing

- Het Jaarplan van het fonds voorziet in de jaarlijkse vaststelling van de ABTN met daarin de risicohouding en de normportefeuille van het fonds. Aansluitend vindt toetsing, eventuele bijstelling en definitieve besluitvorming over het crisisplan plaats, waarna deze onderdeel uitmaakt van de geactualiseerde ABTN.

2 Plan voor acute crisissituaties

2.1 Kenmerken van een acute crisissituatie

Er is sprake van een acute crisissituatie wanneer de ontwikkelingen op de financiële markten een grote daling van de actuele dekkingsgraad onder toepassing van de UFR-curve veroorzaken. Deze situatie doet zich voor indien:

- I. De actuele dekkingsgraad daalt tot onder de 100% (in dat geval is de kans dat de actuele dekkingsgraad binnen een termijn van een jaar daalt tot onder de kritische dekkingsgraad van ca. 90% groter dan 15%; conform het Risicokader is dit een situatie die vermeden dient te worden omdat in dat geval een tijdig herstel niet meer kan worden aangetoond;
- II. De actuele dekkingsgraad binnen een termijn van maximaal vier weken daalt met meer dan 5 procentpunten (een daling met 5 procentpunten komt thans overeen met een 2-sigma-gebeurtenis).

Indien één van bovengenoemde situaties zich voordoet, dan kan snel ingrijpen wenselijk zijn en treedt dit deel van het financieel crisisplan in werking. Dit plan wordt hieronder nader uitgewerkt.

2.2 Crisisteam en vaststellen van noodzaak tot inzet van noodprocedure

In geval van een financiële crisissituatie, ligt de eerste actie bij het crisisteam. Het crisisteam bestaat uit zes leden, zijnde de voorzitter van de Beleggingsadviescommissie (BAC), de voorzitter van de Audit, Risk & Compliance Committee (ARC), de voorzitter van het Bestuur, de directeur, de CIO en de riskmanager. Voor de meeste leden van het crisisteam wordt een plaatsvervanger benoemd voor het geval het betreffende lid van het crisisteam niet beschikbaar is. Besluitvorming binnen het crisisteam geschiedt door de bestuursleden in het crisisteam op basis van unanimititeit. Indien unanieme besluitvorming niet mogelijk is, dan beslist het voltallig Bestuur.

2.3 Bepalen van de vervolgactie bij een financiële crisissituatie

Het crisisteam is gemandateerd om in geval van een aldus benoemde crisissituatie de vervolgactie te bepalen. Bij het bepalen van de vervolgacties zal strategisch adviseur BlackRock als adviseur van het crisisteam optreden. Elementen die het crisisteam bij de te nemen vervolgacties dient mee te wegen zijn:

- de alternatieve beleidsacties die door het Pensioenfonds genomen kunnen worden;
- de uitvoerbaarheid van de alternatieve beleidsacties;
- de verwachte impact van deze acties op het risicogebruik;
- de verwachte kosten van een beleidsactie, inclusief het eventueel terugdraaien van deze actie;
- uitlegbaarheid van de te ondernemen acties aan de deelnemers, pensioengerechtigden, gewezen deelnemers en de toezichthouder.

Wat betreft dit laatste punt geldt dat het crisisteam zich altijd moet afvragen hoe mogelijke acties zich verhouden tot de (realisatie van de) langetermijndoelstellingen van het Pensioenfonds.

Het Bestuur mandateert het crisisteam om de uitvoerders te instrueren eventuele vervolgacties uit te voeren. De termijn waarvoor de maatregelen gelden wordt expliciet benoemd c.q. begrensd. Bij het uitvoeren van de acties zal primair gekeken worden op welke wijze het risico zo effectief en efficiënt mogelijk kan worden gemitigeerd. Het speciale mandaat van het crisisteam eindigt zeven dagen voor oproeping – conform art. 10 van de statuten – voor een (speciale) Bestuursvergadering. In die bijeenkomst beslist het Bestuur over het vervolg op de crisissituatie.

2.4 Beperkingen aan de vervolgactie

De vervolgactie dient in ieder geval aan de volgende criteria te voldoen:

- Indien een crisissituatie is vastgesteld, is de voorwaarde voor de daarop te ondernemen acties dat deze moeten leiden tot het mitigeren van het risico;
- De te treffen maatregelen kunnen ertoe leiden dat andere, nieuwe risico's worden geïntroduceerd. Deze nieuwe risico's mogen de bestaande risico's echter niet overtreffen. Als leidraad dienen de langetermijndoelstellingen van het Pensioenfonds.

Bij afwijking van deze criteria dient het crisisteam alsnog vooraf toestemming van het Bestuur te verkrijgen

2.5 Processtappen

Vaststellen mogelijke crisissituatie

1. Het Bestuursbureau, de voorzitter van de BAC, de voorzitter van de ARC, de adviseur beleggingen (BlackRock) of een lid van het Bestuur neemt een (markt)situatie waar die mogelijk als financiële crisissituatie geclassificeerd kan worden. Deze situatie wordt gemeld bij de UB.
2. De UB stuurt per e-mail een analyse van de mogelijke financiële crisissituatie aan het crisisteam.

Instellen noodprocedure, definiëren acties

3. Het crisisteam informeert het Bestuur zo snel mogelijk over het feit dat er sprake is van een financiële crisissituatie en over de inzet van het financieel crisisplan;
4. Het crisisteam consulteert BlackRock en komt met een actieplan dat voldoet aan de vereisten genoemd onder punt iv (Beperkingen aan de vervolgactie). Het crisisteam zorgt voor vastlegging van het actieplan. Hierbij dienen duidelijk de overwegingen en motiveringen te worden geëxpliciteerd;
5. Het crisisteam instrueert de UB tot uitvoering van het actieplan.

Uitvoeren acties

6. De UB voert de vervolgactie(s) zo spoedig mogelijk uit.
7. De UB informeert het crisisteam, de directie, het Bestuur, de ARC en de BAC inzake de uitgevoerde vervolgacties, de gevolgen hiervan op het risico en de portefeuillesamenstelling en de kosten.
8. Het crisisteam legt zo spoedig mogelijk verantwoording af aan het Bestuur inzake de besluitvorming (crisissituatie, inzet noodprocedure en vervolgacties) en de impact van de vervolgacties op hoofdlijnen. De complete verantwoording wordt geagendeerd voor

- de eerstvolgende vergadering van het Bestuur, de ARC en de BAC. Binnen een maand na vaststelling van een crisissituatie zal een Bestuursvergadering worden uitgeschreven.
9. Het Bestuur stelt vast of de besluitvorming conform de richtlijnen van dit document heeft plaatsgevonden en of de vervolgacties aan de voorwaarden hebben voldaan.
 10. Het crisisteam legt de procesgang tijdens de crisissituatie vast.

Beëindiging financiële crisissituatie

11. Het Bestuur besluit – na advies van het financieel crisisteam – wanneer de financiële crisissituatie beëindigd is.
12. Uitvoeren evaluatie na beëindiging.

2.6 Crisisteam

Tabel 2. Crisisteam

Functie	Naam
Voorzitter Bestuur	Suzanne van Kooten
Voorzitter BAC	Bob Puijn
Voorzitter ARC	Rien Paulus
Directeur Bureau	Kostijn van Gerven
Risicomanager	Hans Veltman
CIO	Hans de Ruiter

De voorzitter van het Bestuur is tevens voorzitter van het crisisteam.

Bij belet van een of meerdere leden van het crisisteam zijn de volgende personen aangesteld als back-up.

Het crisisteam wordt geadviseerd door BlackRock

Tabel 3. Backup crisisteam

Functie	Naam
Back-up Voorzitter	Rien Paulus (plaatsvervangend voorzitter)
Back-up BAC	Hans Boumans (lid BAC)
Back-up ARC	Jeroen Brouwer (lid ARC)
Back-up Directeur	(geen back-up)
Back-up Risicomanager	
Back-up CIO	Hans Groenewegen (senior vermogensbeheerder)